

Makale Türü: Değerlendirme

Geliş Tarihi: 28.04.2020

Kabul Tarihi: 17.05.2020

“MEDENİYET DİLİ OLARAK TÜRKÇE” KİTABININ DEĞERLENDİRİLMESİ* TÜRKÇE - FELSEFE İLİŞKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Kürşat EFE**

Öz

Kişioğlu, küçük yaşlardan itibaren ait olduğu, içinde yetiştiği ortamın dilini, bununla birlikte kültürünü öğrenme sürecine girer. Bu öğrenme süreci ile öğrendiğini kullanma sürecini dil - düşünce - dünya ilişkisi açısından inceleyen bilim dalı dil felsefesidir. Dil felsefesi, dil üzerine felsefi sorunların tartışıldığı bir alandır. Dil bilim ile dil felsefesi farklıdır. Dili bilimi farklılıklarını araştırırken dil felsefesi ise bütün diller arasında ortak alanı araştırır. Dille ilgili sorunları tartışarak bir sonuca varmayı hedefleyen dil felsefesi dilin kökeni ve çeşitliliği, dil ve anlam ilişkisi ile dil - kültür - düşünce ilişkisi konularını ele alan felsefe alanıdır. Dillerle olgusal olarak ayrı ayrı ilgilenmek dil bilimin uğraşı olduğu kadar dilin kendisini ele alan dil felsefesi de dolaylı olarak dil bilimine kaynaklık etmektedir. Akdeniz Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. M. Fatih Doğrucan da “Dilci Felsefe ile Başlangıç ve Yöntem Arayışı Medeniyet Dili Olarak Türkçe” adlı son kitabında felsefe metodolojisi ile Türkçeyi inceleme çabasına girişmiştir. Türkçenin felsefe dili olup olmadığını sorgulayan Doğrucan, Türkçe ile felsefe yapılabileceğini de bir bir açıklamış, Türkçenin bilim ve sanat dili olma özelliklerini disiplinler arası ilişkiyle ortaya koymuştur. Gerek felsefe gerekse dil bilimi alanına ufuk açacak bir yapıtı kazandırmıştır.

Anahtar kelimeler: Felsefe, Dil Bilim, Dil Felsefesi, Dilci Felsefe, Medeniyet Dili Olarak Türkçe.

Evaluation Of The Book “Turkish As A Language Of Civilization” Relation Between Philosophy And Turkish Language

Abstract

Humankind enters the process of learning the language and culture of the environment in which he belongs and grows from a young age. It is the philosophy of language that examines the process of using what you have learned

* Mehmet Fatih Doğrucan, *Dilci Felsefe İle Başlangıç ve Yöntem Arayışı Medeniyet Dili Olarak Türkçe*, Altınordu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, Aralık 2019.

** Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

with this learning process in terms of language - thought - world relationship. Language philosophy is an area where philosophical problems on language are discussed. Linguistics and language philosophy are different. While linguistics researches differences, linguistic philosophy explores the common space among all languages. Language philosophy, which aims to reach a conclusion by discussing language-related questions, is the field of philosophy that deals with the origin and diversity of language, the relationship between language and meaning, and language-culture-thought relationship. Dealing with languages in a factual way, linguistic philosophy that deals with language as well as linguistics is indirectly the source of linguistics. Akdeniz University Faculty Member Assoc. Dr. M. Fatih Doğrucan has also attempted to study Turkish with his philosophy methodology in his last book, "The Language of Philosophy and the Search for a Beginning and Method as a Language of Civilization." Questioning whether Turkish is the language of philosophy, Doğrucan also explained whether Turkish can be made philosophy or not, and revealed the characteristics of Turkish as a language of science and art through an interdisciplinary relationship. It has brought an artwork that will open the horizon to both philosophy and linguistics.

Keywords: Philosophy, Linguistics, Philosophy of Language, Linguistic Philosophy, Turkish As The Language of Civilization.

1. Giriş

Türkçe kurallı bir dildir. Yapısal özellikleri dolayısıyla tutarlıdır. Felsefe ise tutarlı ve mantıklı bir dünya görüşü olduğuna göre Türkçeye felsefe dilidir, diyebiliriz. Benzetmelerde doğadan aktarma söz konusu olduğundan kök yapıların da çoğunun doğa kaynaklı olmasından dolayı doğaya özgü bir durum vardır. Bütün bunlara ek olarak ses uyumunun özellikle Türkiye Türkçesi açısından oturmuşluğunu estetik bir yapıyı yansıtmaya bakımından önemlidir. Sondan eklemeli bir dil olan Türkçenin eklerinin de kök yapıların üzerine gelerek belirli bir simetri oluşturduğu görülmektedir. Kafiyeler, ikilemeler, ses tekrarı içeren atasözü ve deyimler de bu simetridi daha da estetik hâle getirmektedir. Bu tekrar simetrisi yanında zıt kavramların zenginliği de karşıtlık simetrisini oluşturmaktadır. Kelimelerin cümle içinde yer değiştirebilme durumu da esnek yapı durumunu ortaya koymaktadır, böylelikle anlam zenginliği ortaya çıkmaktadır. Özellikle isim cümlelerinde genellikle özne ve yüklemden oluşan bir yapının olması, "x y'dir" önermesinin "y x'dir"e karşılık gelmesi, özne ve yüklem yer değiştirmesiyle sağlama işleminin yapılması, örneğin "Seni sevmiyor değilim." gibi bir cümlede yüklemde iki olumsuz ifadenin olumlu bir ifadeyi karşılamaşının "eksi ile eksinin toplamının artıyı vermesi" matematiksel yapının izleridir. Gerek matematiksel gerekse doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir ifadelerin (önermelerin) bulunmasından dolayı mantıksal yapı da kendini göstermektedir. Kelime içi ses uyumuyla şiirdeki ses uyumları, estetik bir simetriyle geometrik ve matematiksel uyum dizilimi yansıtmaktadır. Derin düşünce ve tecrübe barındıran atasözleri, her ifadeye uygun deyimlerin varlığı, söz sanatlarının şiir dışında günlük dilde de yaygın olması anlam zenginliğini gözler önüne sermektedir.

"Dilci Felsefe ile Başlangıç ve Yöntem Arayışı Medeniyet Dili Olarak Türkçe" adlı çalışma da Türk dilinin bilim, sanat ve felsefe dili olup olmadığını ortaya koy-

mak için uzun emek sonucu ortaya çıkmış bir kitaptır. Giriş, sonuç ve kaynakça bölümleriyle altı bölümden oluşan eser, aslında üç bölümden oluşmaktadır:

- ♦ **Giriş**
- ♦ Bölüm: **Genel Dil Yaklaşımları**
- ♦ Bölüm: İktidar Aracı Olarak Dil ve Türkçe
- ♦ Bölüm: **Türkçe ile Bilim-Felsefe ve Sanat Mümkün mü?**
- ♦ **Sonuç** (264-268)
- ♦ **Kaynakça** (269-276)

Giriş (s. 17-50) bölümünde yöntemsellikle alakalı bazı bilgileri ve iletmek istediği mesajları doğrudan giriş kısmında vermiştir. Ön söze bakılmaksızın incelenmesi endişesinden edebiyatçı ve dilcilere kısa bir sebep-sonuç izah etme gereğini duymuş, ardından da ön sözde verebileceği bazı bilgileri bu kısımda biraz ayrıntıya girerek açıklamıştır.

“**Genel Dil Yaklaşımları**” (s. 51-115) başlıklı 1. bölümde “*Dilin Felsefe Tarihi İçerisinde İncelenme Süreci*”, “*Eskiçağ*”, “*Ortaçağ*”, “*Rönesans*”, “*17. ve 18. Yüzyıl*”, “*19. ve 20. Yüzyıl*” başlıklarında tarihi süreç değerlendirilmiş, “*Dilin Mantık Yerine İdamesi, Felsefeden Edebiyata*” ve “*Türk Dili İle İlgili Yaklaşımlar*” başlıklarında ise dilin mantık ile ilişkisi ve Türk dili ile ilgili yaklaşımlar ele alınmıştır.

“*İktidar Aracı Olarak Dil ve Türkçe*” (s. 116-196) başlıklı 2. bölümde “*Türkçeye Karşı Duruş Sergileyen Anlayışlar*”, “*Türkçeye Orientalist Karşıtlık*”, “*Türkçeye Arap, Fars Kültürlerinden ve İç Dinamiklerden İtiraz*”, “*Türkçeye İdeolojik Bakış*”, “*Türkçe ve Çalışmaları İçin Spesifik Sınırlandırıcılık Durumu*”, “*Batının Sosyal Bilim Metodolojisinde Çürümeler ve Yanlış Tarihsel-Kültürel Okumaların Tespiti*” başlıklarında Türkçe üzerinde dolaylı ya da doğrudan etkili olan güç unsurlarını ele almış, durum tespiti yapılmıştır.

“**Türkçe İle Bilim-Felsefe ve Sanat Mümkün Mü?**” (s. 196-263) başlıklı 3. bölümde ise “*Bilim Dili Olarak Türkçe*”, “*Sanat Dili Olarak Türkçe*” ve “*Felsefe Dili Olarak Türkçe*” başlıklarında Türkçenin bilim, sanat ve felsefe dili olup olamayacağı tartışılmış, Türk dilinin bu konuda yetkinliğinin var olduğunu fakat dil üzerine yapılan çalışmaların yeterli olmadığı, dilin işlenmesi gerektiği irdelenmiştir.

264-268. sayfalar arasında yer alan “**Sonuç**” kısmında bütün bölümlerde anlatılanların çıkarımları yapılmıştır. **Kaynakça** (269-276) kısmında danışman olarak yararlandığı dil bilimci saha uzmanlarının isimleri ayrıca belirtilmiş; bildiri, makale, kitap, internet kaynakçaları da farklı alt başlıklarda gösterilmiştir. Gerek alanında gerekse dil bilimi alanında literatür taramasının geniş çaplı yapıldığını göstermektedir.

2. Dilci Felsefe İle Başlangıç ve Yöntem Arayışı Medeniyet Dili Olarak Türkçe

2.1. Giriş Bölümünün Değerlendirilmesi (s. 17-50)

Yazar, giriş kısmında adeta tüm eserini neden, niçin yazdığını anlatmaya çalışmış ve gelebilecek her türlü eleştiriye (erken) cevap verme gereği duymuştur. M. Fatih Doğrucan “*bazı edebiyatçılarımızın ve dilcilerimizin ön yargılı ezberlerine rağmen bir cesaret denemesi olarak*” nitelediği bu kitabının “*metodoloji önceliği*”

nin felsefe disiplini olduğunu” belirtmiştir (s. 17). Yazar, daha başlar başlamaz “savunma psikolojisi” içine girmiştir: “Dilcilerimizin veya edebiyatçılarımızın kestirmeden hüküm verdiği konularda yaslandıkları birçok kaynakçanın henüz daha teori düzleminde olduğunu ve bizim teorilerimizi apaçık verilerle çürütmeksizin sadece başka teorilerle yok saymaya kalkışmasını disiplinler arası nezaketsizlik olarak kabul etme hakkımız vardır.” (s. 17). İddia ya da tespitlerinin eleştiri yolu ile değersizleştirildiğini dile getiren Doğrucan, bunun en önemli sebeplerinden birisinin ülkemiz filologlarının/Türkologlarının ders aldığı hocalarının görüşlerinden daha öteye bir görüşü kabullenmek istemeyişleri olduğunu ileri sürmüştür (s. 18). Türkçe üzerindeki çalışmaların Türkçeyi dışarıdan inceleyen bilim adamlarının insafına bırakıldığından şikâyetçi olan yazar, Türkçe konusunda en atak ve belirleyici çalışmaların dış bakış ile geldiğini ifade etmektedir (s. 19). Ona göre “içeriden bakışın avantajları tanımaktır ve Türkçe bu avantaja pek sahip değildir.” (s. 19) O sebeple dilcilerimize ve edebiyatçılarımıza, teorik düzlemden öteye henüz daha geçmemiş olan ezberleriyle, bizim teori girişimini baltalamak yerine, bunun doğrulama veya yanlışlama esaslarınca incelenmesi gerektiğini söyleyerek, onları felsefe disiplini ile yüzleşmeye de davet eder (s. 19). Mantık gereği çelişik hiçbir şey doğru olamayacağı için bu çalışmanın da önceliğinin tutarlılık olduğunu söyler (s. 19).

Bu çalışmada öz Türkçe yaratımı yerine, mevcut Türkçenin konumunu kullanacağını, “öz Türkçecilik” faaliyeti yapmayacağını, yerleşik terimleri kullanacağını ifade etmiştir (s. 20). Bunun Türkçeye zarar verdiği konusuna katılmadığını, bu girişimlerin dile bir şekilde müdahale etmek olduğunu belirterek asıl endişesi de terimleri Türkçeleştirirken anlaşılmamak yahut yaptığı tespitlerin gözden kaçmasıdır (s. 21-22). Bu düşüncesinin gerekçesini şöyle açıklar: “Bilim anlamlandırma ve tanımlama faaliyetidir. Türkçe bir bilim ve felsefe dilidir. Ancak henüz terminolojisi yenice oluşmaktadır. Türkçe kelime seçme, yaratma veya yapılandırma değildir. Doğrudan ve bizzat Türkçeleştirme meselesidir. Bir dilin bilim ve felsefe dili olması o dilin içindeki kelimelerin ulusal karakterinden ziyade düşüncenin her alanını kapsayacak evrenselliğe cevap verebilmesinden kaynaklanır. Bu sebeple Türkçenin bilim ve felsefe dili olmasının gerekçeleri, onun sadeliğinde değil, Türkçeleştirebilme başarısı gösterdiği ve bünyesine katabildiği kelimelerdedir.” (s. 22) “Anlam sorununun bizzat kelime ile değil, bağlam ile çözülebilmesi” görüşünden hareketle (O. Bayülgen’e ait) “şıftırmak” gibi anlamsız bir kelimenin dahi cümle içinde kullanıldığı anda anlamlı gelmesini örnek vermiştir (s. 23). Dilin bileşenleri ve yapısı olduğu kadar tüm bunların kültürün de taşıyıcısı olduğunu ifade etmenin bu çalışmanın en temel amacı olduğunu belirten Doğrucan, göçer sosyolojinin etkisiyle Türkçenin fil dili olduğu, bunun da eylemsellik, dinamizm karakterli olarak hareketlilik, sadece dil sahasında değil, Türk kültürüne ait her sahada gözlemlenebildiği görüşündedir (s. 24). Türkçenin göçer kültür içinde kendi kültürel kolonlarının karakteri olan, emir-komuta, imece ve sıralı iş görme adabı, dilde de kendisini göstererek tanımsız olana dahi anlam kazandırdığını, birçoğunun aynı karaktere sahip olduğunu ve bu özelliğın bilim ve felsefe dili açısından gereken çeşitlilik ve bu çeşitlilik için esnekliğin

Türkçede de mevcut olduğunu savunur. Tüm fiillerin Türkçe olması ve alıntı fiillerin dahi yardımcı fiil sayesinde Türkçeleştirilmesi sebebiyle hiyerarşi ve dizilim açısından sonda yer alan fiillerin antropolojik bir değeri olduğu görüşündedir (s. 26). Göçer toplumların aşağılanması ve yerleşik toplumların yüceltilmesi durumlarının geçmişten günümüze gelen tabulaşmış bir anlayış olduğunu söyler.

Dilcilerden biraz daha farklı düşünerek Türkçenin yapısal özelliklerini fiiller sayesinde korumasına bağlı olarak yabancı kelime düşmanlığının anlamsız geldiğini belirtmiştir (s. 27). “*Türkçe, göçer sosyolojiye mensup olanların dili olarak eylemi, kusursuz bir biçimde başka bir kültüre gerek kalmaksızın tüm detaylarıyla kendi bünyesinde inşa etmesini*” (s. 27) ve “*Türkçenin bünyesine kattığı tüm yabancı sözcüklere rağmen niteliğinden ve varlığından bir şey kaybetmeyecek kadar dopdolu olmasını*” (s. 28) da sebep olarak göstermiştir. Burada sadece alıntı terimleri kullanacağı için uzun uzadıya savunmaya girişmiş, Türkçe hakkında olağanüstü güzel tespitler yapsa da bu tespitleri açıklamasının sebebini bir tek şeye bağlamıştır. Dil bilim çalışmalarının sadece ya yapısallık ya da toplumsal incelenmişlik üzerine incelemelerle sınırlı kaldığını dil felsefesi ve dilci felsefenin bakış açısıyla çalışmaların yapılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Son yıllarda Türkçe anlam bilimi üzerine çalışmaların sayısının bir hayli artmasına rağmen yazar, bu tür çalışmaların verimsizliğinden söz etmiş, dil bilimsel çalışmaların yüzeysel olmasından, Türklerde medeniyet örgüsü ve onu fitilleyecek düşünce eksenini çoğunlukla yokmuş gibi davranıldığından, göçer kültür mensubiyeti dolayısıyla Türk kültürünün diğer kültürler karşısında edilgen bir kültürmüş gibi tanıtılmasından ve bunun propaganda hâline dönüştürülüp yerleşik kültürün üstünleştirilmesinden yakınmaktadır (s. 28-30). “*Objektivist ve belirginleştirici bir çizgiyi korumak zorunluluğu ile dil felsefesi bağlamında Türkçeye göz atma zorunluluğunun farkında olan*” (s. 32) yazar, Türkçe çalışmalarında felsefe yöntemselliğinin ıskalandığını belirtmiş, dil bilim ile dil felsefesi farklılığını dil bilimin “*Neden?*” diye sorarken dil felsefesinin de “*Nedir?*” diye sorması olarak açıklamıştır (s. 33). Bu çalışma, Türk kültürünü antropoloji, sosyoloji gibi sosyal bilimsel her alanda felsefe metodolojisiyle inceleme çabası içinde olduğu kadar Türkçe ile felsefe metodolojisini de bir arada düşünme çabası olarak biçimlenmiştir (s. 33). Türkçenin sosyolojiden psikolojiye kadar birçok sahada olgusal ve algısal manada incelenmediği sürece Türk kültürü hakkında yapılan tüm çalışmalar yüzeysel kalmak sorunuyla karşı karşıya olacağı iddiasındadır (s. 34). Türkçenin dehlizlerine tam olarak girilmediğini söyleyen yazarın, eserinin başından sonuna kadar üzerinde durduğu asıl konu “*Türkçenin benzerlik işlevselliğinin tanımlanması*” hususudur (s. 34). Türkçenin diğer dillerle mukayese edilmesinin anlamsızlığını dile getiren yazar, felsefe açısından ele alınması gereken “*dil olmak bakımından incelenmesi*”nin eksik olduğu görüşündedir (s. 34). Günah keçisinin Oryantalizm/Şarkiyatçılık yapıldığını fakat karşı refleks gerçekleştirememesinden yakınırken (s. 34) dil çalışmalarının dil bilimsel düzlem dışına çıkarak psiko-sosyal araştırmalar evreni ve algı-zihin çözümlemeleleriyle antropik bir inceleme sahasına kayması gerektiğini savunur (s. 37). Analitik felsefe geleneğinin gelişimini inşa eden aynı zamanda dil felsefesinin de temeli

olan ‘anlam sorunu’nun Türkçe açısından ele alınması gerekliliğinden bahseden yazar, dil felsefesi ve dil bilim çalışmalarının birbirine paralel ilerleyemediğini, dil bilimcilerin kolaycılık yaparak felsefe sahasına girmediklerini, bu konuda yetersiz olduklarını ya da bunu yok saydıklarını, bu yüzden de *felsefenin kıvrak ve yorumsayıcı tabiatından mahrum kalındığını*, dolayısıyla olasılıklara doğru esneme kabiliyetinin, farklı olasılıkları olanaklar biçiminde değerlendirebilme yeteneğinin ve onları aydınlığa çıkarabilme ihtimalinin kaybedildiğini ve Türkçenin kullanılan, geliştirilen terminolojik bir dil olmak yerine, araçsal hâlde kullanılmış bir dil haline dönüşmeye başladığını belirtmiş, bilimsel açıdan hastalığın (durum) tespitini yapmış, çözüm yollarını da sunmuştur (s. 38): Sanat ve anlam dünyası konusunda ilerlemeci tavır gösterip Türkçeyi ilim, kültür ve sanat sahalarıyla ilişkiye sokarak “*dil sosyolojisi, dil felsefesi bağlamında Türk milletinin sosyal bilimsel yapısını anlayabilmek için öncelikle dilde anlamlılık sorunuyla işe başlamamız gerekir.*” (s. 46)

2.2. “Genel Dil Yaklaşımları” Adlı 1. Bölümün Değerlendirilmesi (s. 53-116)

Yapısal, biçimsel, işlevsel, türsel ve içeriksel olarak incelenmesi mümkün olan dilin nasıl incelenirse incelenir öncelikli olarak yapı biçiminin dikkat çekeceğini belirten yazar (s. 51) “*Anlam mı dil mi? Mantık mı dilbilim mi?*” türünden soruların kaynağının dil süreçlerinin düşünme süreçleriyle ilişkisinin ortaya koyulduğu tarihsellik perspektifinin belirlenmesinden sonra ortaya çıkan sorular olduğunu belirtir (s. 53). Dilin veya ürünlerinin ne ile başlayıp nereden beslendiği, dilin veya ürünlerinin imkânı, kaynağı, sınırları, ölçütleri, hakkında ne söylememiz gerektiğiyle ilgili birçok sorun ile karşı karşıya olduğumuzu ifade etmiştir (s. 53).

“*Dil Mantık İlişkisi*” (s. 54-55) alt başlığında “*Dil evrensel midir, kültürel midir?*”, “*Medeniyet evrensel midir, dil medeniyet midir ve medeniyet ile dili ölçmeye çalıştığımız noktada, dili kültürel olarak tarif edersek evrensellik olgusunu nereye yerleştirebiliriz?*” sorularını soran yazar, meseleyi dil felsefesinin ötesine, dilsel bir antropoloji etkinliğine doğru gittiğini ve dil sosyolojisi ve antropolojisinin gelecek dönemlerde ilgilenilmesi en muhtemel alanlardan olacağını söylemiştir (s. 54). Türkçe için mantık yürütme çerçevesinin çizilmediğinden bahseden yazar, dil felsefesi gibi daha kesinlikli ve derli toplu girişimlerin için Türkçenin henüz işlenmediğini, bunun da ancak dilci felsefe ile mümkün olacağını dile getirmiştir (s. 54). Yalnız bu çalışma, Türkçe üzerinde dil felsefesinin kavramsallığından sosyal psikolojinin algı gerçekliğine kadar bir zihin kurgusu aramaktadır. Yazarın da sıkça üzerinde durduğu gibi Türkçenin özel konumuyla ilgilenmek, felsefe çerçevesinde pek mümkün olmamıştır (*Bu tip ifadeler de eser boyunca çok sık tekrar etmektedir.*). Bu açıdan dil felsefesinin veya farklı olarak felsefenin dil üzerindeki etkinliğinin tarihsel izlerini sürmek gerektiğini dile getiren yazar, dilin düşünce çerçevesinde sorgulanmasının tarihçesini açıklamıştır. Dil bilimin tarihselliği ile ilgilenmemiştir.

“*Dilin Felsefe Tarihi İçerisinde İncelenme Süreci*” alt başlığında ilgilendiği konunun düşünce ilminin dil etkinliğini çıkışından ziyade işleyişi ile beraber düşünme eylemi olduğunu söylemiştir. “*Ön Asya, Türk hinterlandından bağımsız değildir. Bu sebeple kadim dillerin üzerinde düşünmek, daha sonra kadim dillerin*

üstüne yerleşen işgalci dillerle beraber kavramların semantik, sentaktik, paragramatik, morfolojik ve semiyotik gelişimlerine yapısal manada işaret etmek, Türkçe için de önemli bir metodoloji havuzunu dolduracaktır.” (s. 56)

“Eskiçağ” alt başlığında dil üzerine en eski düşünüş, en kapsamlı açıklamanın Tevrat’ta ‘Adem’in bütün varlıklara isim koyması veya Tanrı tarafından bütün isimlerin sadece Adem’e öğretilmesi’ konusu olduğunu belirten yazar, bunun Kuran’da (el-Bakara, 2/31) da geçtiğini, bunların da “nominal merkezli bir dil anlayışı” olduğunu, modern dönemlerde materyalizmin öncüsü olarak görülen ve her şeyin kökeninin adlar olduğu anlayışı ile çerçevelenen nominalizmin ilk dayanaklarının semaviyatta olduğunu ortaya çıktığını açıklamıştır (s. 57). İlk seküler akıl yürütmeler, Grek kültürü içerisinden Sokrates ile gelir. Sokrates’e göre dil insani başarıdır. Antik Yunan bakış açısından Sami bakış açısına kadar hemen hemen bütün kadim dillerde söz veya söylev bütünlüğü akıl ve ürünü olan mantık ile birlikte ele alınmıştır. Antik Yunan dilinde hem söz hem de mantık anlamına gelen logos kelimesi, dil felsefesi çerçevesinde de ele alınan ilk antropik başvurudur. Hükümet işlerinde ve mahkemelerde halka açık tartışmalarla ortaya çıkan retorik sanatı Yunanistan ve Roma’da konuşma sanatlarına verilen yüksek değeri göstermektedir. Dil felsefesi açısından Eskiçağ’da iki temel ekol vardı. Anolojistler (örneksemeciler), dilde düzen ve kurallılığı savunurken anomalistler (aykırılıkçılar) ise bunu reddetmiştir. İlkçağ’da her düşünce *etimoloji* ile ilgilenmiştir. Etimolojik inceleme biçimi felsefenin ilk dönemlerinde görülmüştür. Lucretius’tan Demokritos’a kadar bazı dilsel düşünceler ise *adcluk* evreninden farklı olmamıştır. Demokritos için harf anlamında kullanılan *gramma / gramer* kelimesi de harf referans alan bir kök ilişkisi ile türeyerek günümüze kadar gelmiştir (s. 58-62). (Yazar, bu bölümde Ortaçağ ile ilgili bazı sorunları erken açıklamıştır.)

“Ortaçağ” alt başlığında anlatılanlar özet olarak şu şekildedir: Ortaçağ, başlangıcından sonuna kadar en önemli dil bilimsel olaylar dizgesidir. En önemli dil bilimsel hadisenin başlangıcı, Ortaçağ’ın da başlangıcıdır. En önemli sosyokültürel değişimi tetikleyen en önemli hadise, Kavimler Göçü meselesidir. Gotik diller, Asyatik dillerle karşılaşarak karışmış, ardından göç dalgası içinde Latince başta olmak üzere diğer Avrupalı dillerle etkileşime geçmiştir. Avrupa’nın kökenlerinde etkileşim yaratacak derecede çok kültürlülük imkânına sebebiyet vermiş olan bir dilbilimsel dinamizm söz konusu olmuştur. Türkçe konuşan Hunlar ile karşılaşan Germen-Got kavimleri göç ettikleri yerlerde farklı dillerle karşılaşmışlardır. Bugün birtakım ulusların ismi ya da cismi çoktan değişmiştir. Bu değişikliğin sebebi göç meselesidir ve birçok ulusun ortadan kalkma gerekçesi, gördükleri işgallerden ziyade bilinçlerini sağlayan dil yapılarının diğer diller içerisinde biçimsel farklılıklara uğrayıp ortadan kalkmasıdır. Coğrafi keşif hamleleri ve öncesinde Doğu’ya yapılan Haçlı seferleri de birçok değişikliğe sebebiyet vermiştir. Aristoteles’in tanınma sürecin hızlanmış. Mantık, Retorik ve Dilbilgisi temelli Roma eğitim anlayışı, Ortaçağ’da Quadrivium ve Trivium denilen sanatların yani Ortaçağ’daki bilimlerin öncülünü oluşturmuştur. İki felsefi kutbu *kavram realistleri* ile *nominalistler* olmuştur. Konuşma sanatı, mantık, dil bilgisi üçlüsünün birbirine aşamalı olarak bağlı olduğu bu sınıflandırma bir sonraki

çağda Avrupa için *Trivium* (üçlü yol) sanatlarının temelini oluşturacaktır. Türler ve Cinsler üzerine düşünüş sorunu Antik dünya ve Ortaçağ için en derin bilimsel sorun haline gelmiş, özellikle Ortaçağ'da tümeller sorunu olarak bilinen bir soruna yol açmıştır. Ortaçağ boyunca tümeller sorunu (mantık problemi) devam etmiş, Modernite ise bu mantık sorununu çözmek yerine, onu olduğu gibi olduğu yerde bırakarak felsefeye ait düşünce metodolojisinin dışına çıkmıştır (s. 63-67). (Yazar, bu bölümde Rönesans ile ilgili bazı sorunları erken açıklamıştır.)

“Rönesans” alt başlığında anlatılanlar özet olarak şu şekildedir: Batı için hem bir buhran çağıdır, hem de klasik dönemlere dönüş veya yeniden doğuş olarak adlandırılan bir *diriliş arayışı*dır. Yine de Ortaçağ'dan daha fazla gayretleri yoktur. Ayrıca Ortaçağ boyunca etkin olan *kuralcı dil bilgisi* bir şekilde devam etmiş ve dilsel manada kuralcılık yapısı, yenilik olarak ulusal dillerde de aranmaya başlanmıştır. Çünkü sadece dinsel duruş noktası ve dogmatik tavır artık Ortaçağ'daki kadar belirleyici değildir (s. 67-68). Modistler olarak bilinen ve dilsel bütünlüğün ancak tümellerle mümkün olduğunu betimleyen grup, dilsel tümellerin de varlığı ile dilin altında birtakım evrensel kurallar olduğundan hareket etmiştir. Rönesans'a kadar eğitimin ve uluslararası iletişimin ortak dili olan *Latince önemini kaybetmeye başlamıştır*. Ulus-diller etkinleşmeye başlamıştır. Ulus-Devlet siyasallaşmasını da tetikleyecek bir davranış modelidir. Rönesans, coğrafi keşiflerle beraber, ilkel kabul edilen dil yapılarından medeni dil yapılarına birçok dilsel etkileşim sahasının açıldığı bir çağdır. Latincenin önemini kaybetmesinde matbaanın da önemi büyüktür. Çünkü Latince eğitim ve öğretim sadece sınırlı sayıdaki seçkine yani soyluya has bir meseleydi. Avrupa siyasi değişikliklerin temelinde de matbaa vardır fakat matbaa, Osmanlı'da yani Türklere aynı kırılmaya sebebiyet vermemiştir. Doğu dünyası ise Arapça üzerinde yoğunlaşarak tek-tipleşmeye başladı. Batı dünyası ilerleme eksenine geçerken Doğu dünyası da gerilemeye başlamış. Doğu'da ulusal diller, mesela özellikle Farsça ve Türkçe İslam şemsiyesi ile geçerlilik kazanan Arapçaya karşı çok daha önce ulusal kimliklerini koruma mücadelesine girişmiştir (s. 69).

“17. ve 18. Yüzyıl” alt başlığında anlatılanlar özet olarak şu şekildedir: “*Felsefi manada modernleşmenin, düşünsel açıdan aydınlanma prototipinin, siyasal açıdan devrimin ve evrimin, bilimsel açıdan ilerleme ve gelişmenin kavram çatısını oluşturmaya başladığı dönemdir.*” (s. 70). Yazarın verdiği bilgilere göre mezhebe dayalı dinsel ayrılıkların görüldüğü bu dönemde en önemli mesele “*dilin kaynağı*” olmuş, “*evrensel dil (gramer) arayışı*” ortaya çıkmıştır. Bu hususta *Port-Royal Okulu* etkili olmuştur. *Descartes*'in etkisi ile yayılan bu arayış, kalkülüs metodunu ortaya atan *Leibniz* ile ideal bir dil geliştirme yoluna gidilmiş, matematikleşme eğilimi ön plana çıkmıştır. Dilde semantiğe yönelim de *Locke* ile birlikte bu dönemde ele alınmıştır, *Humboldt* sayesinde dillerin sürekli dinamizmi çerçevesinde farklı insanların düşünsel ifadelerinde oynadığı rolü göstermesiyle dil bilimsel ilerleme kaydedilmiştir.

“19. ve 20. Yüzyıl” (s. 75-88) alt başlığında anlatılanlar özet olarak şu şekildedir: 19. yy. başlarında dil olgularını, olgu olmak bakımından açıklayabilen ve bunların *tarihsel bir incelemeyle* ele alınmasını zaruri kılan bir anlayış yapısı-

nı dilbilimci Rasmussen Rask ve *Jacob Grimm* kesin bir biçimde ifade etmiştir (s. 77). Macarların Türk olduğunu yakalaması, Fin toplumunun Asyatik izlerini kendi kültürel kodlarında yakalaması, Grimm yasası olarak da bilinen Ünsüz Değişimi, Wiedemann'ın 14 maddelik Ural-Altay dillerindeki ortaklıkları açıklaması bu dönemde görülmüştür (s. 79). Bu dönem dil bilimsel çalışmaların mantık çalışmalarına dönüştüğü ve dil ile mantığın bir arada ele alınarak mantığın yeni imkânlarının araştırıldığı ve tarihsel dil bilim sahasının ortaya çıktığı bir dönem olmuştur (s. 79). Dil bilim alanında mantık ve matematik temelli araştırma yapan filozofların arasında en belirgin olanları *Frege*, *Russell* erken dönem *Wittgenstein* olmuştur (s. 80).

Yazar, benzer akıl yürütmelerine devam etmiş, daha önce söylediği bazı açıklamaları tekrar etmiştir. Daha önce başka başlıkta ele aldığı konular bu başlıkta tarihi çizgisellikte verilen/tekrar edilmek zorunda kalınmış. Türkçenin göçer sosyoloji mensuplarının kültür ve düşün birimi olması, göçer sosyolojinin en önemli özelliği hareketlilik meselesi olması, hareket kavramı başı başına işlevsellik barındıran bir hâl olması, hareketlilik durumunun pratiklik istemesi ve pratikliğin ise işlevsellik ile kazanılması gibi özelliklerle Türk dili de işlevsel bir dil olduğu konusu tekrar dile getirilmiştir.

Evensel dil kaideleri açısından bilim ve felsefe dili olarak Türkçeyi inceleme amacıyla olan yazar özellikle Türk diline işlevsel açıdan bakan çalışmaların yapılması gerekliliğinin üzerinde durmuştur: “*Hız, sürat Türklerin belirleyici yaşam biçimidir. Bu sebeple dillerini pratik bir biçimde matematikleştirerek süratli hale getirmişler ve ek yapılarıyla tek bir kelimeyi tanımlayıcı, açıklayıcı bir cümle haline çevirmişlerdir. Şüphesiz ki tek kelimelik dev açıklamalar, en çok emir-komuta ve örgütlenme meselelerinde sürat kazandırmıştır ki Türklerin ordu ve devlet konusundaki yeteneklerinin büyük bir çoğunluğu da dilsel manada çözümleyici, basitleştirici kavramlarını iletişim yoluyla kullanabilmesinden gelir. Sırf bu gerekçeler bile Prag dil okulu tarafından ortaya atılan işlevselcilik kuramının Türkçe açısından ele alınmasını zaruri kılmaktadır.*” (s. 85) Sosyal hayattaki hız ihtiyacı insanları *en az çaba ile* iletişim sağlamaya yönlendirmiştir. Günümüz için de geçerli olan bu kuralın göçer sosyoloji için de geçerli olabileceğini düşünmekteyiz. En az çaba sonucu değişimlerin de bu bağlantıda ele alınması uygun olabilir.

İşlevselcilik ve göstergebilim kuramlarının Türkçeye yön verebilecek yetkinlikte kullanılmaması eleştirilmiş, 20. yüzyılın dil biliminin ‘babası’ olarak düşünülen Saussure’ün adlar dizini yerine doğrudan im ve imge perspektifine, gösteren ve gösterilen çerçevesinde yönelmesi, ses birimlerinin incelenmesi ve rollerinin belirlenmesi, *Glosematik kuramı* gereğince önemli dilsel çözümler ön plana çıkması gibi konular ele alınmıştır.

“*Dilin Mantık Yerine İdamesi, Felsefeden Edebiyata*” alt başlığında düşüncenin çözümlenme aşamasında mantık ve dil ile kurduğu ilişkiyi açıklarken, zaman içerisinde mantık sahasının yerini dil sahasına terk etmesini ve böylece mantığın sonucu olarak gerçekleşen felsefe faaliyeti yerine dilin sonucu olarak gerçekleşen edebiyat faaliyetinin ön plana çıkmasını açıklama amacını gütmektedir. Ayrıca bunun nedenleri ve sonuçlarını işaret edebileceği bir argümantas-

yon hedeflemektedir. Bu bölümde mantık ilmine ait kategorilerin linguistik ilmine ait kategorilere dönüşmesi izah edilmiştir. Kavramların birbirleriyle bağlantı- lanma süreci veya ilişkiye girme süreci, kavram meselesi, isimlendirme, mantık yerine açıklayıcısı olan dil bilimin idame ettirilmesi, mantık ilminin yerini dilsel süreçlere bırakması, düşünce dünyasının felsefeden edebiyata doğru nasıl evrilmesi, yenileşme kavramının kitle iletişim araçlarıyla kutsanması, sonuçları tartışılmadan mutlak doğruymuş gibi algılanması gibi konular ele alınmıştır. *“Bir dilin yeterliliği için esas gereken ölçütün, çeşitlilikten ziyade olasılık çeşitliliği olduğunu belirten yazar, bunun esnekliği sağladığını ve Türkçenin de bu açıdan bağlam ve bağlantı örüntüsü yaratabilen bir dil olduğunu savunur.”* (s. 100)

“Türk Dili İle İlgili Yaklaşımlar” alt başlığında Altay Dilleri, Nostratik, Avrasyatik gibi dil ailesi teorileri hakkında kısa bilgiler/açıklamalar verilmiştir. Wiedemann’ın 14 maddesinin bilim, felsefe ve sanat dili açısından ifade ettikleri gibi konular açıklamıştır. Ural Altay dillerinin müşterek özelliği olan ses uyumunun *sanat dili olma açısından yapısallık, aliterasyon ve asonans yaratacak derece veya prozodiye imkân tanıyacak biçimde ses uyumluluğu olması* konusunu irdelemiştir. Yazar, burada eserinin genel dil yaklaşımlarıyla ilgili bilgilerden hareketle hangi yaklaşım biçiminden esinlendiğini okuyucuya bıraktığını söylerken eserin duruş noktasını Türk dili ile ilgili yaklaşımlar hakkında verdiği bilgilerde yer aldığını belirtmiştir. Fiillerin gerek çekim, gerekse de şekil bakımından zenginliğinin vurgulanması, hareketlilik-eylemliliğin mekânsal sonralığı referans *alması, göçer sosyolojilerin yoğunluklu olduğu Ural Altay dil ailesinde postpozisyon (son ek) kullanımı, sıfatların veya zarfların kullanıldığı kavramların ardında veya önünde kullanılışı, Türkçenin bilim dili olması* açısından en önemli detaylardan birisinin de tam bu sebeple niteleyicilik esas olması gibi her açıdan çok önemli tespitlerini açıklamıştır. *Yazarın gerek bu bölümdeki gerekse bu eseri oluşturmasındaki amacı bilinen konuları tekrar etmek değil, dokunulmayan konuların üstüne yürümektir.*

2.3. “İktidar Aracı Olarak Dil ve Türkçe” Adlı 2. Bölümün Değerlendirilmesi

“Bilginin elde edilmiş sürecinden aktarılmış sürecine, hafızada işleniş sürecinden yorumlanış sürecine kadar dilin araçsallık halinin iktidar prensiplerinin başvurduğu en temel araçlardan olduğunu” dile getiren (s. 116) yazar, adlar meselesinin dilin hâkimiyet sahasının en önemli belirleyenin *“tanımlama sahası”* olduğunu, bu konuda da *“adlar meselesi”* nin ortaya çıktığını belirtmiştir (s. 117). Yazara göre isim koyma, ad verme açık bir tanımlama-betimleme faaliyetidir ve nesneleşmiş bir güç meselesidir (s. 118). Robinson Crouse’un, yerli kişinin adı olmasına rağmen ona bir ad (Cuma) vermesini ve Dede Korkut hikâyelerindeki ad verme temalı Boğaç Han hikâyesini örnek verdikten sonra *“tanımlamak ve tanımlanmak ise ayrıca ontoloji meselesi”* (s. 118) bahseden yazar, *“tan”* kelimesinin -1- yapım eki ile beraber tanı- kelimesine dönüşmesine, bilgi sürecinin de başlangıcı olduğuna, bilgiyi, betimleyen ifadeye *“tanım”* denildiğine, bütün bunlarla *“Tanrı”* kelimesinin ilişkisine değinmiş (s. 119).

“Türkçeye Karşı Duruş Sergileyen Anlayışlar” alt başlığında *‘buhran’* olarak değerlendirdiği iddialara yer vermiştir. Felsefenin veya bilimin Türkçe ile yapılamayacağına dair birtakım dayatmaların daha önce Fars ve Arap kökenli, sonra-

sında da Batı referanslı olması ve bunların asıl sebebinin de *hegemonik* olması üzerinde durmuştur (s. 120).

“Yerleşik toplumlar ile göçer toplumlar arasındaki çekişmede, yerleşik toplumların lehine, lisan faktörü ve kültürel gelişimler ön plana çıkartılmış, baskın göçerliğin iktidar baskısı hafifletilmeye çalışılmıştır” (s. 121) diyen yazar yerleşik ve konar-göçer kültürlerin etkileşimlerini değerlendirmiştir. *Eski dönemlerde bir kısım Türklerin yerleşik yaşarken bir kısım Türklerin de konar-göçer olduğu; unsurları yerel ve sosyal tabakalara has izler taşımayan ve ağızlar üstü olan “ölçün-lü/standart dil”in yerleşiklikten ziyade bir ihtiyaç meselesi olduğu görüşlerinden hareketle bu konu üzerinde biraz daha düşünülmesi gerektiği kanaatindeyiz.*

“Türkçeye Oryantalist Karşıtlık” alt başlığında *“Kavimler Göçü”* (M.S. 375), Viking istilası, Endülüs Emevi tehlikesi, Moğol istilası, Pers istilası, Asya-Türk İstilası (Hun-Macar, Kuman, Kıpçak, Bulgar vs.), Moğol İstilası, Arap-İslam İstilası, Anadolu Selçuklu İstilası ve Balkanlardan Orta Avrupa'ya kadar da Osmanlı İstilası konuları ve bunlar sonucundaki toplumsal değişimler kabataslak ele alınmıştır. *Bazıları için geçerli olsa da ‘istila’ kavramının/kelimesinin hepsi için geçerli olmadığı görüşündeyiz. Ayrıca bu bölümde bazı genel ağ kaynakları yerine asıl kaynaklarının kullanılması/verilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.* Kendi dillerini överek veya propaganda ederek değil, hâkim siyasal egemenin dilsel sahasını değersizleştirerek yapılan bu durumun aslında Arap ve Farsların kendisini Türkler karşısında koruma refleksi olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyen yazar, siyasal ve dini çevrelerin tutumlarını eleştirmiş, önemli tespitler yapmıştır: *“Doğu’nun kadim, kuşatıcı kültürüne rağmen, başta dil olmak üzere bütün kültürel araçları, argümanları, Batı’nın tahakkümü altında kalmaya başladı.”* (s. 126) *“Batı için Doğu bilindikçe istila edildi, istila edildikçe de tekrar tekrar bilinişe geldi.”* (s. 127) *“Batı-Doğu arasındaki ayrımın gizil öncülleri de göçerlik-yerleşiklik olmuş ve Batılı olmaklık yerleşiklikle açıklanırken Doğulu olmak ise göçerlikle izafi hale gelmeye başlamıştır.”* (s. 127) Aslında oryantalizm kelimesinin temeli *“Doğuyu tanımak, bilmek, kadar onu anlamlandırmak, yeniden tanımlamak anlamına gelmektedir.”* (s. 128) *“Oryantalizm özellikle isimlendirme çerçevesinde hareket etmiştir. Mesela isimlendirme açısından kendisini tanımlamamıştır. Karşındakini tanımlamıştır. Mesela Batı kendisini ileri olarak tanımlamamıştır. Bunun yerine Doğu’ya geri demiştir.”* (s. 130) Oryantalistlerden daha çok oryantalist etkisinde kalmış olanlar, Türkçeye karşıtlık oluşturmuştur (s. 132). Türkçenin yetersizliği hakkındaki şikâyetler, oryantalistlerden daha fazla olarak onların etkisinde kalmış olan Türklerden gelmiştir (s. 133). Batıcı olarak adlandırılan bu sınıf Cumhuriyet tarihimiz boyunca Türkçenin felsefe ve bilime yetmediği iddiasını, zaman zaman Türklerde felsefe ve bilim olmadığı iddiasına taşımıştır (s. 133).

“Türkçeye Arap, Fars Kültürlerinden ve İç Dinamiklerden İtirazlar ve Cevapları” alt başlığında Türklerin eleştirilmesi ve değersizleştirilmesi açısından dillerinin hedef alınması, Türkçenin gelişmemiş bir dil olduğu iddiasına karşı Türkçenin sahipleri, kayıtsız kalması ve bunun bir tür algı yönetimine çevrilmesine, dinsel sebepler ve medeniyet gerekçeleri ile kısır döngü içerisine girilmesi, Türk toplumunda da aydınlanma anlamında uyanış olmaması, özellikle *‘Tanrı’* keli-

mesinden hareketle Türkçeye karşı çıkışların temelinde yatan sebebin Türklüğe olan karşıtlık olduğu gibi konular irdelenmiştir.

“Türkçenin diğer diller karşısında yetersiz olduğu iddiasının ilk kaynağı Batı değil, Doğu perspektifidir. Türkçenin Farsça ve Arapça karşısında yetersiz olduğu veya bu diller gibi bilim ve sanat dili olamadığı iddiası, asurlarca miras gibi, bazı tarikat veya cemaat yapıları üzerinden gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. (...) Yaptıkları kesinlikle bir bilimsel tespit veya kültürel derinlikli inceleme değildir, doğrudan siyasi bir iddiadır ve gerekçeleri ise hegemoniktir.” (s. 141) *“Batıcı veya Doğucu bazı düşüncelerin Türkçeye karşı mesafeli durarak, milli karakteri dışarıda bırakma çabasıdır. Kendi ulusunun dili ve kültürüne, ideolojik ele geçirilmişlik üzerinden kayıtsız kalan kitleler dilin iktidar aracı olduğunun ya farkında değil, ya da başka dillerin muktedir olmasından rahatsız değildir.”* (s. 142)

Türk dil sahasının üzerine yönelen incelemelerin sentaktik ve morfolojik çalışmaları henüz daha aşamadığını iddia eden yazar, bunun sebeplerinin de *“Türk coğrafyalarının genişliği, Türk kültürel dinamiğinin geniş zaman dilimlerine ve mekânlarına yayılması ve ideolojik yaklaşımlar”* olduğunu ifade etmiştir (s. 145). Çözümü ise (sosyolojik, psikolojik veya felsefi açıdan) *‘sosyal bilimsel bir bütünlük’* ve dil felsefesi metodolojisiyle ele almak olarak sunmuştur. Dolayısıyla antropolojik bir dil çalışması, kültür sahasından diğer sosyal sahalara kadar birçok düşünceyi hem evrensel hem de kültürel manada aydınlatacaktır (s. 146).

“Türkçeye İdeolojik Bakış” alt başlığında Türk dili üzerinde etkisi yüksek seviyede olan kültürlerin savunucuları yüzünden ortaya çıkan durumları ele almıştır. *“Dili sosyal bir araç olduğu kadar siyasal da bir araç”* olarak da tanımlayan yazar, *“sosyal ayırım mekanizması olarak doğal bir kategoriye dönüşen dil böylece, siyasallaşan bir mekanizma hâline dönüştüğü”* görüşündedir: *“Türkçenin ve kullanımının, iktidar veya siyaset sahası ile ilişkiye girdiği anda, halkın dili olması sebebiyle, kendini ayırmak isteyen elit sınıfın, değersizleştirilmesine maruz kalması söz konusu olmuştur.”* (s. 156) *Bu bölümde Türkçenin fiil açısından özellikli ve üstün oluşu konusunu tekrar ele alıp bazı açıklamalar eklemiştir. Hatta “şıftırmak” gibi anlamsız bir kelimenin sentaktik yapısallıkla anlamlı hâle getirebilen bir dil olma özelliği de tekrar edilmiştir. Yazara göre “Dilde Sadeleşme Hareketi”nin aşırıya kaçan uygulamaları sebebiyle birçok kelimenin uzun yıllar içerisinde geldiği dilsel özellikleri kaybederek Türkçeleştiğini gözden kaçırmışlardır; aynı zamanda sadeleşme adına uydurukça olarak isimlendirilebilecek bir akım ortaya çıkmıştır, bu da yeni bir karmaşa ve yeni anlaşılabilirliğe yol açmıştır (s. 163). Gerek Doğu gerekse Batı kaynaklı duygu ve düşüncelerden etkilenmelere çok tepki gösterilmemesi görüşünde olan yazar, “Yabancı dille alakalı fiiller dahi, geldiği dilden isim veya sıfat halinde alınıp “etmek, olmak” gibi Türkçe yardımcı fiilleriyle Türkçeleştirilmiştir.”* teziyle geniş bir pencereden bakma eğilimindedir (s. 163).

“Türkçe ve Türkçe Çalışmaları İçin Spesifik Sınırlandırıcılık Durumu” alt başlığında araştırmacıların yarattığı uzmanlaşma diktatörlük, disiplinler arası araştırmaların yapılmaması, entelektüel aklı disiplinler arası düşünmesi gerektiği fakat sınırlandıran yapılar, anlamı çözebilmek için kullanımın esnekliğiyle ilgilenmek yerine kullanımın sınırlılığında öteye geçilmemesi, Arap ve Sovyet

ideolojilerinin dil çalışmalarını sınırlandırıcılığı gibi konular ele alınmıştır. Dilin kendisini dilin diğer inceleme biçimlerinden dahi soyutlayacak noktaya taşıyan bir bilim etkinliği oluştuğunu, buna da “profesyonelizm” denilebileceğini (s. 167) söyleyen yazar, Türkoloji girişimlerine yönelik iki temel sınırlandırma faaliyetinden daha bahseder: Yüzeysel kalmış akıl yürütmeler sonucu bir şeyin ilk kabul edildiği şekliyle devam etmiş olması ve Türkçe çalışmalara karşı yapılan emperyal müdahaleler (s. 170). “*Kalaba*” kelimesi üzerinde duran yazar bu açıklamalarında dil bilimi eğitimi almış bir etimolog gibi irdeleme ortaya koymuştur. Arapçanın dinsel ayrıcalık sebebiyle Türkçe üzerinde ‘*kalaba*’ kelimesi örneğinde etkisi/baskısı ve bunun da bir sınırlandırıcılık olduğu açıklanmıştır (s. 175-177). Türkoloji çalışmaları Sovyet ideolojisinin sınırlandırıcılığı veya müdahalesi altında Türk halklarının ortak alfabe olmayışının sebebini onlara aynı alfabenin bile farklı transkripsiyonlarda dayatılması olarak değerlendirmiştir (s. 177).

“*Batının Sosyal Bilim Metodolojisindeki Çürümelere ve Yanlış Tarihsel-Kültürel Okumaların Tespiti*” alt başlığında yerleşik kültüre ait tanımların göçerler tarafından üretilemeyeceğini düşünen bir yaklaşımla karşı karşıya kalındığına değinen yazar kutsanan yerleşiklikten şikâyet etmiştir. Ayrıca sınırlandırıcılık konusyla ilgili bir çıkarım bu başlık altında açıklanmıştır: “*Türkçenin farklı dillerin alfabeleri ile karşılaşmak zorunda kalışı, zaman zaman kendi fonetik biçiminde kırılmalar yaratmıştır. Türkçe açısından en büyük sınırlandırıcılık problemlerinden birisi de budur. Bu sebeple diğer dillerden ödünç alınan alfabeler farklı dillerin ses karşılığındaki harflerle oluşmuş olan alfabeler olduğu için bu alfabeyi kullanmak durumunda kalan Türkçe, fonetik farklılıklar sebebiyle de sınırlanmaya uğrayabilmektedir.*” (s. 190) Türkçenin bünyesine aldığı tüm dış etkilere rağmen bozulmak yerine geliştiğini ifade eden yazar “*Bir dilin ne kadar sade veya öz olup olmamasından ziyade, o dilin ne kadar tanım ve betim gücüne ulaşmış ulaşılamadığı, felsefe ve bilim dili olmanın anahtarını belirleyecektir.*” (s. 195) görüşünden hareketle Türkçenin tanım ve betim hazinesi geliştiğini, bu durumun da felsefe, bilim ve sanat açısından önemli olduğunu belirtmiştir.

2.4. “Türkçe ile Bilim-Felsefe ve Sanat Mümkün mü?” Adlı 3. Bölümün Değerlendirilmesi

Türkçe ile felsefe yapılabileceğini alt başlıklar hâlinde açıklamıştır. “*Hangi dil olursa olsun, müphemelik açıklık getirebiliyorsa, şüpheliyi elimine edebilecek dağarcığı inşa edip kendi kurallılığı ile açıklayabiliyorsa o dil, hangi dil olduğu fark etmeksizin, bilime, sanata ve felsefeye müsait olan gelişime açıktır.*” (s. 196) diyen yazar, herhangi bir kelimenin hem anlam hem de bağlam ile kullanılabilmesinin ve aynı kelimenin anlamıyla bağlamı arasında zıtlık oluşabilmesinin tezat sanatına yol açabileceğini, bunun da sanatsal bir durum olduğundan üstünde felsefe yapılmasına ihtiyaç duyulan bir mesele olduğunu ifade etmiştir (s. 196). Dilin açıklayıcılığı meselesine değinen yazar, *bu açıklama tarzının ne olduğunun dil tarafından karşılanıp karşılanmadığı meselesinin de dilin, sanat, bilim veya felsefe dili olup olmamasıyla sonuçlandığını* belirtmiştir (s. 198). Türkçe ile bilim, sanat ve felsefe yapılabileceğini iddiasının mantık dışı ve gerçeklik inkârı haline dönüştüğünü dile getiren yazar, “*Söylence üzerine ozanlık kültürünün*

taşıyıcısı olmuş Türk dilinin sanat dili olmadığını iddia etmek, sığ bir taraftarlık neticesidir.” diyerek bunun kronik bir tarih meselesi olduğu kadar oryantalizm ve ideoloji meselesi olduğunu da söylemiştir (s. 199-200).

“Bilim Dili Olarak Türkçe” alt başlığında “kökün devamına şahıs eklerinden yapım eklerine, zaman eklerine kadar birçok eki alıp kök ile eki, bir bütün haline getirecek kadar eklemli bir dil” olması gerekçesiyle Türkçenin ‘matematikselsel bir dil’ olduğu ve ‘formel yapısı’ konusunda söylenecek her şeyi söylemiştir: “Türkçe tanım ve açıklama kavramlarından hareketle bilgi eylemine varmakta, bilgiyi çıkarım olarak argümente edecek olan bir söz dizilimi ile beraber matematikselsel bir ispat yöntemelliğini iç yapısında barındırmaktadır. Yani Türkçe koşulluluk, gereklilik, ihtimal ve zorunluluk karşıtlıklarını, kendi dilsel yapısı içinde düşünce- nin tüm alternatifleriyle beraber simgeleştirebilmektedir. Türkçe bir bilim dilidir. Çünkü bilimin en önemli özelliği, olasılıklar evreninin sınırsızlığını ifade edebilecek kadar yetkinleşebilmesi ve bu olasılıklardan herhangi birisinin, nedensellikleri ve şartları tamamlandığında, olasılık olmaktan çıkıp kesin olana dönüşebileceğini ifade edebilmesidir. Elbette bu manada, geniş kelime dağarcıkları kadar her bir nedenle, farklı bir etki ve tepkiyi kombine edebilecek yoğunlukta kombinasyonlar, permütasyonlar gerekmektedir. Türkçe kelime yapısı bakımından, ek-kök ilişkisi sebebiyle, permütasyon ve kombinasyon olanaklarına sahip, üreyebilen, türeyebilen bir dil yapısına sahiptir.” (s. 201) “Dolayısıyla mantık ve matematikle akıl yürütme hususunda kavramları birbirine bağlama biçiminde aynı yapısal biçim özelliğini gösteren özelliklerinin bulunmasına rağmen Türk dilinin bilim dili olarak değerlendirilememesinin altında kasıtlı ya da ideolojik bir karşıtlık olduğuna dikkat çekmektedir.” (s. 202) Türkçenin eklemli yapısı ve ek-kök ilişkisinin hem matematikselsel hem geometrikselsel çerçevesini gösteren yazar, hece ölçüsü veya mısraları belirleyen şiir biçimselliğinden örnekler vermiştir (s. 202-203).

“Herhangi bir dilin bilim dili olmağını saflık, duruluk meselesi değil, çeşitlilik ve evrensellik meselesi belirlemektir. Burada esas bilimsellik, dilin kendi kurallı yapısına ve biçimine yabancı dilden geçmiş sözcüğü uydurabilme ve kendi dilinin kurallı yapısında bu sözcüğü sırtmadan kullanabilme kabiliyetidir. İşte böyle bir dil, açıklayıcı, tanımlayıcı, betimleyici bütün nitelikleri üstünde toplayarak evvela bilim dili, ardından ise sanat ve felsefe dili olarak ifade edilebilir.” (s. 204) diyerek bilim için en önemli husus olan gerçekliğin tanımlanma faaliyetinin dilimizdeki esneklikle var olduğunu açıklamıştır. Yazar, bu bölümlerde yabancı dillerden daha çok isim alıntılı olduğunu, nadiren de olsa sıfat alıntılı olduğunu belirtmiştir (s. 204). Oysa günümüz Türkçesinde Türkçe kökenli olan sıfatlar yanında azımsanmayacak sayıda alıntı sıfat bulunmaktadır. İşlerlik açısından başka dillere oranla geniş türetme imkânına sahip olan sıfatlar Türkçenin esnekliğini farklı açıdan yansıtmaktadır. Fakat alıntı kelimelerin sayısının bir hayli fazladır. Bu konuda bir sistemin olmayışı gerek doğu dillerinden gerekse Batı dillerinden çok sayıda sıfatın dilimize yerleşmesine sebep olmuştur.

Onluk sayma ve dizilme biçiminin de “ticaretten matematiğe hâlâ daha bu sayma düzeni en aktif sayma düzeni olduğunu” (s. 209) belirtmiştir. Eylem-hareket merkezli olarak fiil çerçevesinde kullanılan Türk dilinin göçer sosyolojileri

gereğince kavramlarının çoğunluğunun da fiil merkezli bir tavır halinde (s. 209) olduğun belirten yazar adclılık öğretisine göndermede bulunur ve “*Adclılık öğretisi de yerleşik bir sosyoloji ürünü olabilir mi?*” sorusuna cevap arar. Bazı dil bilimcilerin aksine “*Türkçenin diğer dillerle ilişkisi, kelime geçişlerine imkân tanınması, Türkçenin zayıf karakteristiğine değil, aksine bir dil mantığına sahip olarak diğer dillerle ilişki kurabilmesine delalet eder.*” (s. 210) düşüncesindedir. Bu mesele dil arkasındaki evrenselliğin de araştırılmasının bir gereğesidir.

“*Evrime ve değişime açık olan bir dil, bilim ve felsefe dilidir.*” görüşünden hareketle “*Türkçenin bu açıdan değişim ve gelişim kriterlerine en açık dillerden birisi olduğunu, bunun modern tarih kuramcılarının medeniyet kurgusu için negatif gördüğü göçer sosyolojisi, Türklere çok kültürlülük örgüsü içinde, gelişim ve değişim imkânlarının kapısını aralamıştır. Türkçe evrime, değişime müsait, gelişime açık bir dildir.*” (s. 210) diyerek çözümü ve yapılması gerekeni sunar: “*O sebeple dil bilimcilerimizin katı ve uzlaşmaz tavırlarla, anlam-bilimsel çalışma denemelerini, ezberlenmiş katı kuramlarla reddetmesi yerine, o kuramlar üzerinde de tekrar düşünmesi veya anlam-bilimsel çalışmaların ortaya çıkardığı şüpheyi tatmin edecek başka açıklamalara yönelmesi elzemdir.*” (s. 213)

Antropik incelemeler yapılması gerekliliğini dile getiren yazar, dilbilimcilerin Türk dilini sadece sentaktik veya sınırlı morfolojik incelemeler ışığında ele aldıklarını, semantik ve pragmatiks açıdan yeterince ele alınmadığını, felsefeden sosyolojiye disiplinler arası derin incelemelerin yapılmadığını, bütün bunların temelinde de -maalesef- ülkedeki bilim anlayışının yüzeyselliğinin ve bilimde de nakilciliğin yer aldığını iddia eder (s. 214), çözümü de sunar: “*Türkçenin gelişmesi, Türkçe üzerinde sözcük arayışlarıyla değil, dile yeni nesnelere ve tanımlar kazandıracak olan bilimsel icatlar, keşifler ve sosyal bilimsel yeni tanımlamalar ve sanatsal yepyeni betimlemeler ile mümkündür.*” (s. 215) Kavram ve terimlerin yabancı kökenli olmasına aşırı tepkili olmamakla birlikte bunların terimlerin Türkçeleştirilip kullanılmasına gerek olmadığını savunur (s. 216). Sıfatların isimlerden önce kullanılmasının isimden ziyade niteliğin veya niceliğin öncelenmesinin yansıması olduğuna, bunun da dildeki sanatsal ifadeye katkı sağladığını, bu sebeplerle fikir ve yüksek akıl faaliyet için önemine değinmiştir (s. 216-217).

“*Sanat Dili Olarak Türkçe*” alt başlığında sanatın tanımını verdikten sonra kavram alanını açıklamış (s. 218); ardından Türkçedeki ses uyumlarının, şiirdeki ahenk unsurlarının anlamı bütünlemesi, aynılık ve benzerlik açısından sanatsal nitelik taşıdığını, “*müzikal etki yaratabilen Türkçenin akıl sınırlarındaki kalıcılığı ve kuvveti sebebiyle bilim ve sanat açısından kuvvetli bir lisan*” olduğunu, bütün bunların temelinde matematiksellik ve uyaklılık durumunu sağlayan eklemeli bir yapı varlığının bulunduğunu, ayrıca belagat, retorik gibi güzel söyleyiş türlerinin de izlerinin görüldüğünü ifade etmiş (s. 219-224), Türk sanatındaki cinsiyet vurgusuzluğunu da sanatsal söyleyişe uygun ima ve ironi kültürünün varlığıyla daha çok anlamsal bütünlüğe önem veren Türk dilindeki cinsiyet eklerinin bulunmaması durumuna bağlamış (s. 225-227), Tanrı kavramını örnek olarak ele alıp Leibniz’in aynaların ayırt edilmezliği ilkesi bağlamında

ele alarak “*tan (üst, tepe), tan ağarması (gökyüzünün aydınlanması) ve Tanrı*” kelimeleri arasındaki ilişkiyi bu açıdan açıklamıştır (s. 227)

“*Felsefe Dili Olarak Türkçe*” alt başlığında insanın bilinç ve içeriklerini akıldan ayırmasıyla beraber, onun algı, görgü yaşanımlarını, akıl ve ona ait saha içerisinde tanımlamaya çalışan, aynı zamanda aklın ürünlerini de kültür ve toplum bağlamında sorgulamaya çekerken insanın evrendeki yerini de belirlemeye çalışan modern bir felsefe sahası olan “*felsefi antropoloji*” alanının Türk kültürü ve kimliği çalışmalarında esnek bir metot olabileceken çok kullanılmadığını belirten yazar, Türklerin felsefi arşivi, çalışılmadığı, tasniflenmediği ve en önemlisi betimlenmediği için, çoğu kimse için “*Türklerde felsefe yoktur, varsa da nakli felsefe vardır.*” düşüncesi hâkimdir. “*Türkçe de bu sebeple felsefeye müsaait olarak görülmemektedir.*” (s. 228) diyerek durum tespiti yapmış, bu sebeple Türk dili üzerinden hareket etmenin ve antropik malzemeleri dil üzerinden elde etmenin gerekliliğine değinmiştir (s. 229). Bu konularla bağlantılı olan “*renk*” meselesini de bir sonraki kitabına ele alacağını belirten yazar (s. 229), bazı huşuları özetlemiş *kırmızı* kelimesi üzerinde de akıl yürütmüş, örnekler sıralamıştır (s. 230). Ek kök bağlamında etimoloji ile düşünce, semantik, ilim, bilim, bilgi, yetenek, fazilet, erdem kavramlarını ele almıştır (s. 234). Yazar, belki bazı dilbilimcilerin itiraz edebileceği “*düşünce*” kelimesi ile “*döş*” kelimesi arasındaki ilişkiye değinmiş, bunu da “*modernite öncesi akıl faaliyetinin kalpte olmuş olduğuna inanılması*”na bağlamıştır. Ahmed Vefik Paşa’nın Lehçe-i Osmani’de (1876) ‘*düşünce*’yi “*efkâr, endişe*” olarak açıklaması ve eski metinlerde genellikle “*melankoli*” ve “*ıç sıkıntısı*” anlamındayken 1920’lerden itibaren “*fikir*” anlamının yaygınlaşması yazarı bu noktada haklı çıkarmaktadır.

Felsefe etkinliğinin zihinsel etkinlik biçiminden ibaret olup dille görünüşe geldiğini belirten yazar, dilin içerisinde ontolojik ve epistemolojik hakikatler aranmasının gerekliliğini dile getirmiştir (s. 236) Yazar, bu bölümlerde dil bilimsel açıklamalarda bulunmuş, dil bilimci olmasa da faydalandığı kaynakların sağlam, tespitlerin ise yerinde olduğu görülmüştür. Tarihin seyri içinde büyük coğrafi alana yayılan Türklerin de farklı diyalektlere sahip olduğu, yine de eski inanç dünyasının şekillendirdiği dilsel öğelerin anlambilimsel ve edibilimsel olarak muhafaza edildiği (s. 237) belirten yazar, Türkçede semantik gelişimin mümkün olup olmadığı ve sentaktik ile ilişkisinin başarı düzeyinin ne olup olmadığı konusu esas göz atılması ve belirginleştirilmesi gereken sorunu oluşturduğunu ve dışarıdan herhangi bir ek almadan semantik ve sentaktik yapıyı korumanın bir mantık ürünü olduğunu (s. 239) ve iç tutarlılığını koruyan bir dil özelliğini dile getirmiştir. Bu hususta da “*Türkçenin bilim ve felsefe dili olup olamayacağı sorunsalını tartışmak ve diyalektikten soyutlamaya, akıl yürütme biçimleriyle ilişkisine bakabilmenin*” (s. 241) önemine değinmiştir. Türkçede en belirgin durumun, anlam açısından zıtlık taşıyan kavramlar olduğunu ünlü uyumu dâhilinde olmak-ölmek/inmek-çıkma gibi örnekler vererek açıklamıştır (s. 242). Bu durumun da akıl yürütme ve mantık önermeleri açısından sembolleştirme ve açıklama değeri taşıdığını ifade etmiştir: “*Türkçe akıl yürütme disiplini ve mantık ilmi açısından gelişmiş bir gösterge ağına ve tutarlılık ağına sahiptir.*”

Türkçe, dil olarak ele alındığında, kendi mantık önermelerini ve akıl yürütme biçimlerini destekleyecek kadar gelişmiş bir kültürel alt yapıya sahiptir. (...) “Edat ve bağlaç yapısından ek-kök ilişkisindeki tutarlılığa kadar birçok noktada anlam açıklığını betimleyebilecek, apaçık tanım verebilecek yetkinliğe sahiptir. Bu da milli düşünce sistemini açıklayacak, bir milletin kendi yapısından, antropolojisinden, sosyolojisinden, etnosantrik çerçevesinden bahsedebilecek kadar, düşünsel bir dile sahip olduğumuz anlamına gelir.” (s. 242)

Türkçenin felsefe ile olan ilişkisine açıklık kazandırmak için anlam-kullanım karşıtlığının irdelenmesi gerekliliğini dile getiren yazar, Türkçeyi kullanma kıtlığımızın sadece sosyolojik veya psikolojik değil, felsefi sebeplerini; birtakım ön yargılar, özgüvensizlik ve kestirmecilik, dilimizin kendisi hakkında fikir sahibi olmayışımız, yaygın manada kullanım ile iletişim sağlayarak anlam ile iletişim sağlama işini ikinci plana bırakılması ve böylelikle oluşan *genel bir zihin tembelliği* şeklinde sıralamıştır (s. 244). Dil bilimsel tartışmalardan bağlam-anlam ilişkisi üzerinde duran yazar, Türkçenin anlam yerine kullanım ile idame ettirildiğini ve böylelikle çoğu zaman felsefi ve bilimsel alt yapısı anlaşılmadığını ileri sürmüştür (s. 244). *Yazar, bu bölümlerde bitmek kelimesinin anlamları konusundaki açıklamalarda tekrara düşmüştür.*

Nominalizm/adcılık teorisinden ve ad bilim çalışmalarının yetersizliğinden bahseden yazar, temel sorunun arketip olarak diğer dillerin çalışma işlevine benzer bir araştırma tarzının bizde denenmesi olduğunu belirtir. Fiil temelli derken isimlendirmenin de önemine değinirken hangisinin değerli olduğu konusunda açıklık getirmemiştir. Bu konudaki düşünce akışını/akıl yürütmelerini eserine yansıtmıştır. Dilbilimcilere de çeşitli çalışma önerileri sunmuştur: *“İsimlerin fiil ile ilişkileri veya fiillerin isim ile ilişkileri çerçevesinde yapılacak bir çalışma, Türk antropolojisi ve bunun altındaki linguistik açısından birçok veriyi anlamlı hale getirecektir. Çünkü göçer sosyolojimiz gereğince hareketli doğamızın inşa ettiği, yaşam biçiminin düşünce tarzımızla tutarlılığının denetlenmesi ve berraklaştırılması için, tam da bu çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Türkçe üzerine bu tip laboratuvar çalışmaların eksikliği, entelektüel veri ihtiyacı hisseden felsefenin alakasını da Türkçe üzerine yoğunlaştıramamıştır.” (s. 247)*

Yazar, daha önce başka başlıkta ele aldığı konuyu bu başlıkta geniş bir şekilde irdeleyerek *“tan, tanuma, tanım, tanımlama, Tanrı, tn-tnı/tin(ses/ruh), dinle-”* ve *“tan-kan”* kelimelerinin anlam ilişkilerini olağanüstü irdeleme yöntemiyle âdeta bir arkeolog hassasiyetiyle ele almıştır. Bu akıl yürütme denemesinin sebep ve sonuçlarını da şu şekilde açıklamıştır: *“Türkçenin anlam bağıntısı, kelimelerin cümle bağlamıyla birlikte kullanımında çözümlenmelidir. Bu bize kültürel manada felsefe imkânı sağlayacak ve terminoloji keşfinde daha rahat yol almamızı sağlayacaktır. Bu manada ontik olarak kelimenin özü ile kökü aynı işlevselliğe ve tutarlılığı açıklanabilecek olan bir akıl yürütme zincirine sahiptir. Yani açıklayıcılık, bilicilik, tanımlayıcılık faaliyetlerinin köküne Tanrı yerleşmiştir ki bu manada Türk mitolojisi açısından da bu tarz akıl yürütme denemeleri, doğrulamak veya çürütmek kaydıyla yeni yollar veya ufuklar açacaktır.” (s. 254)* *“Bu akıl yürütme yani nedensellikten sonucun zorunlu çıkarsanması, dedüktif bir akıl yürütmedir*

ve Türkçede ek-kök ilişkileri açısından çıkarımsal bir mantık argümantasyonu, aslında felsefenin yapılışına açıklık kazandıracaktır.” (s. 255) “Dil, dünya felsefe literatürlerinin de ele aldığı üzere öncelikle bir zihin meselesidir. Zihin ile ideleşme süreci yaşayan nüve, daha sonra akıl ile kavramsallaşmaya başlar ve algı ile sınanır. Bu ise ontolojik bir sürecin episteme haline dönüşmesidir. Bu ister dil olsun, isterse de dilsel süreçler, fark etmeksizin, ontoloji mantığını yakalayıp bir de bunu epistemik silsile ile açıklığa kavuşturabiliyorsa orada söz konusu olan şey bizzat felsefenin kendisidir.” (s. 256) “Mitik inanç köklerinden felsefi varlık saptamalarına kadar Türk dilinin dilci felsefe yöntemiyle ele alınması birçok noktada berraklaşma sağlayacaktır. Tan kelimesinin daralma ve genişleme yaşayarak, tin veya tın gibi bir kelimeye dönüşmesi, onun ruh kavramıyla ilgili bir arka plana sahip olduğu anlamında düşünülebilir.” (s. 256) Bu konularda da Prof. Dr. Abdullah Kök’ün ve Doç. Dr. Cihangir Kızılözen’in fikirlerine danışıldığını belirtmiştir. Yazarın bu kısımda bazı telefon görüşmelerini eklemesi bilgi açısından değerli olduğu kadar, bilimsel bir yapıt açısından pek uygun olmamıştır. Göktürkçe bazı ifadelerin örneklendiği bölümlerde de asıl kaynağın verilmesi gerekirdi. Dr. Öğr. Üyesi Özlem Topcan Hoca’ya da dinsel bütünlükler konusunda danışıldığını belirten yazar, “Bu haliyle evreni bütünüyle “Tüm Tanrı” olarak görmek nosyonunun (kavramının), İslam’ın “Tek Tanrı” nosyonuyla karşılaşınca, ortaya tasavvuf fikrinin çıkması şaşırtıcı görünmemekte ve böylece bizi, birbiriyle tutarlı çıkarımlar silsilesine götürmektedir, fikrine ulaşmıştır.” (s. 262) Tespitlerini toparlayarak neticeye ulaşmıştır: “Felsefenin Türk kültürüne uzak durmasının en önemli sebeplerinden birisi, felsefenin Batı orjinli olarak kabul edilmesi ve Batı orjinin ise felsefeyi medeniyet sonucu olarak açıklamasıdır. Felsefenin bir sonuç olarak eklendiği medeniyetin nedenselliğine de aynı Batı orjinleri yerleşik olmağı yerleştirir. Türklerin göçer kültür olması ve medeniyet kavramlarının ise daimi olarak yerleşiklik ile ilişkilendirilmesi sebebiyle de Türkçe, hak ettiği ilgi ve bilimsel inceleme sahasına kavuşamamıştır. Türkçe bu noktada ileri gelişmişlik düzeyine sahip olamayacağı ön yargısıyla baş başa kalmıştır.” (s. 263)

Sonuç Yerine

Yazara göre “Türkçenin dil bilimsel çalışmaların tekeline sınırlanması gerektiği kadar, dil bilimsel çalışmaların da yapısal incelemelerden daha fazlasına yönelmesi elzemdir.” (s. 264) Dil konusundaki metodolojik incelemelerin dil felsefesi veya dil bilim yerine dilci felsefe denilen etkinliğe ihtiyaç duyduğunu söyleyen yazar, öncelikle Türkçenin metodik bir biçimde ipucu sağlama mantığıyla ele alınıp, bu şekliyle çözümlenmesi ve bunun da ilk yöntem olması gerekliliği üzerinde durmuştur (s. 264). Fakat “dil bilimsel manadaki yapısal çalışmalarla sınırlı olan Türkçe incelemeleri o manada da sadece yüzeysel bir kısırlıkla ya da ideolojik baskınlık veya karşısında vücut bulan ideolojik savunu içeren bir taraf-tarlıkla karşı karşıyadır.” (s. 265) Bundan dolayı “Türkçede sentaktik ve semantik arasındaki ilişkiyi incelemek, Türkçenin pragmatik çerçevesini çözümlenmeye çalışmak, özel etimolojik araştırmalarını yapmak, elde edilen verileri temel sosyal bilimler ile alakalandırıp tekrar incelemek elzemdir.” (s. 266) “Türk’ün bireysel anlam dünyasından toplumsal anlam dünyasına kadar alakalanan dilsel süreç hem

psikolojik, hem de sosyolojik araştırmayı zaruri kılarken, bunun mitolojiden, basit inançlara, prensiplerden örgütlü dinsel tavırlara kadar bir algı dünyası oluşturacağı muhakkaktır. O sebeple ahlaktan, ilahiyata, iletişimden antropolojiye birçok saha dil felsefesi veya dilci felsefe bağlamında incelenecek bir Türkçe laboratuvarına ihtiyaç duymaktadır.” (s. 266)

Eserde Türk antropolojisinden iletişim sosyolojisine kadar birçok merceğin, Türkçe temelli bir inceleme sahasına yönelmesini konu edinen eserde dil bilim ile sınırlandırılan veya engellere maruz kalan dilsel araştırmalar, felsefe metodolojisi ile buluşturulmaya çalışılmıştır. Çarpıcı bir yargıyla sonuç kısmını tamamlamıştır: *“Türkleri anlama çabasının farklı bir medeniyet kriterini yaratmayacağını iddia etmek için sadece biricik medeniyetin Batı olduğu ideolojisine saplanıp tarihin sonunu ilan etmek lazım. Ancak biz biliyoruz ki Türk var oldukça, tarih devinecektir.”* (s. 268)

Felsefe uzmanı olduğundan çoğu kez konuya giriş/geçiş aşamasında sorular sormuş, bu soruları en ince ayrıntısına kadar amfide ders anlatır gibi tane tane, açık ve sade bir dille açıklamıştır. Bazı başlıklarda ele aldığı konuları, tespitleri tekrar ele almış, açıklamış. Genel Dil Yaklaşımları bölümünde araya girip açıklamalar yapması anlatış akışını kesmekle birlikte çok tespitlerden oluşmaktadır. Asıl değerli bölüme ulaşmayı okumak açısından zorlaştırmıştır.

Genel Dil Yaklaşımları kısmında gereksiz yere Türk dilinin ve genel dil özelliklerinin açıklamalarına girilmiş, konu uzatıldığı fikri dil bilimci olarak dikkatimizi çekse de bu eseri sadece dilcilerin ya da felsefecilerin okumayacağını düşündüğümüz zaman gerekli olmuştur, diyebiliriz. Yine de yazar, bu bölümde tarihsel açıklamalar arasına dil bilimcilere tavsiyede bulunmuştur: *“Ünsüz bulunan bir hecede en az bir ünlü olması gerektiğinden tutunuz da, tekil ya da çoğul bir sıfatın ardından tekil ya da çoğul bir adın bulunması gerekliliğine kadar dilin yapısal uyumunu inceleyen bu anlayış gereğince, Türkçenin söylene biçimi incelenebilir.”* Baştan sona neredeyse anlatım bozukluğu yapmadan gayet sade bir dil kullanmıştır. Birkaç yazım yanlış ve birkaç hata dışında dil bilimsel açıdan kusursuz bir anlatım ortaya konulmuştur. Tanrı, kalaba, bitmek gibi birçok kelimenin derin dünyasına sosyal antropoloji açısından eğilmesi dil bilimcilerin yapacağı çalışmalar için örnek oluşturmuştur. Katkı olarak Kutadgu Bilig’de yer alan ‘ög’ kavramı, Tanrı kavramının farklı karşılımları da ele alınabilirdi. Çok değerli tespitler yaparken “göçer” kelimesini/kavramını kullanması belki tartışma konusu olabilir ama yazarın ‘göçer’ kavramını bilinçli kullandığını tahmin ediyoruz. Göçebe ile göçerlik kavramları arasında ince farklılıklar olduğu kanaatindeyiz. Eski belgelerde aşiret, cemaat, oymak şeklinde tanımlanan konargöçerler ‘Etrâkiye’, ‘Türkmen’, ‘Yörük’ gibi adlarla da anılmışlardır. Konargöçerleri “göçebe” olarak adlandırmanın doğru olmadığı kanaatindeyiz. Yine de yazarın bütün Türkler açısından değil de ‘göçerlik’ meselesini Oğuzlar açısından mı ele almalıydı, sorusu sorulabilir. Kültür ve medeniyet kavramlarının baş kısımlarda tanım ve açıklaması ayrıntılı bir şekilde eklenebilirdi. Görüldüğü kadar sadece bazı yaklaşımlara göre sınırları verilmiş. Eserin alanında yetkin seviyede olduğu, dil bilimsel ve felsefi çalışmalarda çığır açabileceği, Türk aydın kesiminin ve bilim insanının genel durumunu yansıttığı olduğu, sorunları tespit ettiği kadar

çözüm yollarını da ortaya koyduğu görülmektedir. Her ne kadar dilimizin Türkçeleştirme yetkinliğinin yüksek seviyede olması ve bunu özellikle fiil türünde gözükmeleri söz konusu olsa da yabancı dilden gelen alıntı terim ve kavramları kullanmaktan yana olduğunu belirten yazara yaygın olmayan terimlerin kullanılması konusunda katılmadığımızı da belirtmekle yetinelim.

Büyük Türk coğrafyası ve Türk şivelerinden bahseden yazar, yine de Türk tarihine ve Türk diline bütüncül yaklaşarak Eski Uygur Türklerinin felsefi eserleri hakkında konu başlığı açılabilirdi. Yazarın da belirttiği gibi çok sayıda çalışma yapılmasına rağmen *“Uygurca eserlerin felsefi derinliği ve o dönem tarihi hâlâ açığa durmamaktadır. Uygurca eserler sahası hâlâ bâkir durmaktadır.”* (s. 66-67) Uygur döneminde çok sayıda eser yabancı dilden çevrilmiştir. Yabancı terimlere hemen karşılık verilmesi dil ve zihinde o tür kavramların varlığının göstergesi olmuştur. Türkçe felsefi terimlerin o dönemde kullanılmasına rağmen günümüzde yaşanan terim sorunu da ayrıca irdelenmelidir. Öncelikle Eski Uygur Türkçesi eserlerinin tam anlamıyla yayınlanması gerekmektedir. Böylelikle diğer alanlarda çalışanlara da katkı sağlanacaktır. Yazar bilim dili başlığında *‘dil’* çerçevesinde konuya yaklaşırsa da matematik tarihinin en büyük bilim insanları arasında sayılan Harezmi’yi de bu çerçevede değerlendirmesinin, Karahanlılar döneminde yazılan Kutadgu Bilig adlı eserle ve içindeki bazı kavramlarla ilgili önemli tespitlerde bulunan yazarın gerek bu eserin gerekse Yunus Emre’nin eserlerinin felsefi derinliği üzerinde ayrı bir başlık açmasının ve çok sayıda örnek bilim insanının ürettikleri hakkında bilgi ve açıklamalar eklemesinin esere katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Gerek tarihsel gerekse felsefi açıdan bu konular hakkında kısa açıklamalar yapan yazarın özellikle önemli tespitler yaptığı Türkçe karşılığı bölümünde İbn-i Sina ve Mevlana gibi âlimlerin Türkçe dışında dil kullanmalarının sebep ve sonuçlarını ele aldığı bölüm dikkat çekicidir (bkz. 130 vd).

Türk dilinin belli başlı kurallarının bilim ve felsefeye ne kadar yatkın olduğunu gösteren bu çalışma sonucu dilci felsefe etkinliğinin hayata geçirilmesiyle *“yöntem bilimsel harita”* ortaya konulacaktır. Dil çalışmalarındaki yeni arayışlar, Türk düşüncesinin ve kültür tarihinin her alanında yeni çalışmaları da beraber getirecektir. Türkçenin göstergelerinin tam ve ayrıntılı olarak işlenmesi, evrensel dil kavramını mümkün kılan işlevselcilik kuramıyla çalışmalar ortaya konulması, bilim insanlarının ideolojilerinden ve tabularından sıyrılarak Türkçe ile birlikte düşünmeleri, başka dillerin/kültürlerin etkisinden sıyrılarak Türkçenin sahiplenilmesi sonucu Türkçenin medeniyet hiyerarşisindeki yeri belirginleşecektir. Türk dilinin ve düşüncesinin derinliğini yansıtmaları bakımından *“iyelik ekleri”*nin ve *“gönül”* kelimesinin irdelenmesinin bu çalışmaya ayrıca katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz. Wittgenstein’in *“Felsefi problemler, dil tatil gittiği zaman ortaya çıkar.”* sözüyle Doğrucan’ın *“Bilginin mutfağı zihin, ahçısı mantık, garsonu ise dildir.”* (s. 36) sözleri etkileyicidir. Mantık-bilim incelemesiyle Türkçe araştırmalarının yapılması görüşünde olan yazar, renkler ve ona bağlı bir ontoloji düzlemi ikinci kitabının müjdesini vermiştir. Dil bilimciler olarak merakla diğer çalışmaları bekler, yazara emekleri için teşekkür ederiz.